направлена на углубленное изучение музыкальных структур вокальных произведений, взаимосвязей между ними и научное освещение влияния дирижирования на музыкальное выражение.

SUMMARY. This scholarly article analyzes important elements such as the expression, dynamics, timbre, rhythmic structure, and vocal technique of music in vocal works. The article examines the connections between vocal and orchestral performance, the interaction in vocal and orchestral performance, as well as the important role of choral and vocal performance. The interaction between the musical word and vocal technique of vocal works, their significance in the creation of musical drama, and the mutual integration of vocal and orchestral performance are discussed. The article also analyzes the role of the conductor in vocal works and methods of effective management of orchestral and vocal performance. This scientific work is aimed at a deep study of the musical structures of vocal works, the interrelationships between them, and the scientific illumination of the influence of conducting on musical expression.

DOYRA IJROSI: IJRO USULLARI VA RITMLAR

Muzabbar Esanov – *dotsent*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: musiqiy ta’lim, milliy cholg‘u an’analari, pedagogik mahorat, cholg‘u ijrochiligi, innovatsion yondashuv, metodika, ijodkorlik, ijro texnikasi.

Ключевые слава: музыкальное образование, национальные инструментальные традиции, педагогическое мастерство, инструментальное исполнение, инновационный подход, методика, творчество, техника исполнения.

Key words: musical education, national instrumental traditions, pedagogical mastery, instrumental performance, innovative approach, methodology, creativity, performance technique.

Doyra - ko‘p asrlar davomida turli madaniyatlarda o‘z o‘rnini topgan an’anaviy cholgu asbobi.

Uning ovozi, ritmlari va konstruksiyasi jamoatchilik tadbirlarida, marosimlarda va bayramlarda muhim rol o‘ynaydi. Doyra ijrosi, nafaqat musiqiy, balki ijodiy hissiyotlarni ham ifoda etadi, jamoalarni birlashtirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Doyra ijrosining asosiy maqsadi - hissiyotni ifoda etish va jamoatchilikni birlashtirish. Ijrochilar doyra orqali o‘z emotsiyalarini, tarixiy va madaniy merosini namoyon etadilar. Doyra ijrosi, jamoatchilik tadbirlarida, an’anaviy marosimlarda va zamonaviy musiqada keng ko‘lamda ishlatiladi. An’anaviy doyra ijrosi, asosan, ritmning aniqligi va ijrochilarning texnik mahoratiga asoslanadi. Mustaqil ijro, jamoaviy ijro, va ritmlarning aniqligi doyra ijrosining asosiy komponentlaridir. An’anaviy usullarda ijrochilar orasida sinxronlik va ritmni his qilish muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy doyra ijrosi, elektron musiqa bilan integratsiyalangan usullarni o‘z ichiga oladi. Bugungi kunda ijrochilar yangi ritmlarni va ovozlarni eksperimental usullar bilan yaratishga intiladilar. Bu, doyraning universalligini va ijodiy imkoniyatlarini kengaytirib, yangi musiqiy janrlarni shakllantiradi. Doyradagi ritmlar, juda xilma-xil bo‘lib, ularning to‘liqligi va muvozanati musiqa janrlari orasidagi aloqaga ta’sir ko‘rsatadi. An’anaviy ritmlar, masalan, xalq musiqasida, an’analarni saqlash uchun muhimdir. Zamonaviy ritmlar esa, ijrochilarga yangi kombinatsiyalar va eksperimentlar orqali ijodiy imkoniyatlarni kengaytirishga yordam beradi. Doyra ijrosi, jamoaviy aloqalar va madaniy almashinuvni ta’minlaydi. U jamoatchilik tadbirlarida, marosimlarda va bayramlarda ishtirok etgan odamlarni birlashtiradi. Doyra orqali ijrochilar, o‘z madaniyatlari va an’analarini namoyon etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Doyra ijrosi zamonaviy musiqada ham o‘z o‘rnini saqlab qolmoqda. Uning ijodiy saloxiyati, yangi ritmlar va ijro usullari bilan rivojlanib, musiqiy madaniyatda muhim rol o‘ynaydi. Doyra, nafaqat an’anaviy, balki zamonaviy musiqada ham ijodiy fikrni rivojlantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Doyra o‘zbek musiqa san’atida qadimgi cholg‘ulardan hisoblanadi. U barcha cholg‘ularga usuliy jo‘r bo‘lib kelmoqda. Buning natijasida barcha zamonlarda doyra usullarini nazariy va amaliy rivojlantirib borishga, ularning doyra san’atkorlari tomonidan yetarli darajada o‘zlashtirishga aloqida e’tibor berilgan.

Doyrachi sanatkorlarning doyra usullarinin chuqur o‘zlashtirish bo‘lajak yosh san’atkorlar ushun zaruriyatdir. O‘zbek xalq cholg‘u sozlari, ulardan taraladigan ohang-sadolarning rang barangligi ko‘plarning olqishu-tahsiniga sabab

bo‘lgan va bu narsa hozirgi kunda ham davom etib kelmoqda. Darhaqiqat, o‘zbek sozlarining turfa xilligi, ohanglarining o‘ziga xosligi boshqa xalqlarda uchramaydi. Bu ohanglarda onalar allasi, judolikka uchraganlarning mungli nolasi, bolajonlarning sevishganlarning dil rozlarini bemalol anglab olish mumkin. sho‘x kulgu-o‘yinlari, o‘zbek milliy sozlarimiz o‘zining qadimiy, boy tarixiga ega. Bu cholg‘ular asrlar davomida shakllandi, rivojlandi. Cholg‘ular taraqqiyotida usta mohir sozandalarning ulkan hissalari bor. Usta mashaqqatli, zargarona mehnati bilan sehrli ohang taratuvchi cholg‘u yaratadi. Har bir sozni bunyod etilishi uchun oylab, hatto yillab vaqt sarflanadi. Sozanda esa o‘zining mohirona ijro ijrosi bilan shu cholg‘uni «gapirtiradi», unga go‘yo til ato etadi. Shu bilan birga, usta sozgar bilan hamkorlikda ishlab, sozni yanada takomiliga yetkazishda o‘z hissasini qo‘shadi.

O‘zbek milliy musiqa ijrochiligining o‘ziga xos xususiyatlaridan biri – undagi mavjud usullardir. Usul deganda musiqa asaridagi maromni, sur’atni tushuniladi. Jamoaviy musiqa ijrosida usulni asosan doira cholg‘usi beradi. Musiqa, ohangning usulini bir maromda ushlab turish uchun doirachi sozanda o‘ziga hos mahorat, iqtidorga ega bo‘lishi kerak. Doira ijrochiligini yaxlit bir san’at deb qaraladigan bo‘lsa, unda turli yo‘nalishlarni ko‘rishimiz mumkin. Bular: doirada yakkanavozlik, raqs san’atidagi doira ijrochiligi, ansambl va boshqa jamoalar tarkibida doira sozining ishtirok etishi, xonanda yoki sozandaga doira bilan jo‘r bo‘lish va boshqalar. Ko‘rib chiqilgan qaysi bir yo‘nalishdagi doira ijrosi bo‘lmasin, uning asosida musiqa, raqs, ashulaning maromini risoladagidek ushlab turish yotadi. Shu sababli ham milliy musiqa yoki raqs san’atida doira sozining ahamiyati juda katta. Hatto san’atkorlar orasida doira o‘zbek musiqasining yuragi, «motori» degan gaplar ham yuradi.

Doirada chalinadigan usullar albatta qandaydir voqelik, harakat, kayfiyatni ifodalash bilan bog‘liq. Bunday aloqadorlik tabiiyki, har bir usulning nomlanishiga sabab bo‘lgan desak mubolag‘a bo‘lmadi. Usullarning nomlari ustozlardan shogirdlarga og‘zaki tarzda o‘tib kelgan. Mohir doirachi sozandalar usul nomini eshitgan zahotiyoq uni bexato chalib bera olganlar, bunday ko‘nikmani o‘z shogirlaridan ham talab qilganlar. Lekin, hozirgi kunga kelib doira usullarining nomlari tobora unutilib ketmoqda. Doira ijrochilik san’ati rivojlanishida sozandalar milliy usullarimiz bilan bir qatorda dunyoning turli xalqlari usullarini o‘rganib, ularni mohirona ijro etib kelmoqdalar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. D.Islamov. «Maqsus cholg‘u» (O‘zbek xalqining an’anaviy doira usullari) Toshkent-2019.
2. D.Islamov. «Maqsus cholg‘u» (Doyra usullari: ustozlar saboqlari) Toshkent-2015.
3. F.Hakimova «Maqsus cholg‘u» Toshkent-2019.

REZYUME. Doyra ijrosining ijro usullari, ritmlari va madaniy ahamiyatini o‘rganadi. Doyra, ko‘p asrlar davomida turli madaniyatlarda o‘z o‘rnini topgan an’anaviy cholgu aspobi sifatida, jamoatchilik tadbirlari va marosimlarda muhim rol o‘ynaydi. Maqolada an’anaviy va zamonaviy ijro usullari, ritmlarning xilma-xilligi va doyraning ijodiy imkoniyatlari muhokama qilinadi. Doyra ijrosi, jamoalarni birlashtirish va madaniy almashinuvni ta’minlashda muhim vosita bo‘lib, ijrochilarning hissiyotlarini ifoda etish imkonini beradi. Ushbu tadqiqot, doyra ijrosining musiqiy madaniyatdagi ahamiyatini va ijodiy fikrni rivojlantirishdagi rolini namoyon etadi.

РЕЗЮМЕ. Изучает исполнительские приемы, ритмы и культурное значение игры на дойре. Дойра, как традиционный инструмент, нашедший свое место в разных культурах на протяжении многих веков, играет важную роль в общественных мероприятиях и церемониях. В статье обсуждаются традиционные и современные исполнительские приемы, разнообразие ритмов и творческие возможности дойры. Исполнение дойры является важным инструментом в объединении коллективов и обеспечении культурного обмена, позволяя выражать чувства исполнителей. Данное исследование демонстрирует важность исполнения на дойре в музыкальной культуре и ее роль в развитии творческой мысли.

SUMMARY. Studies the performance techniques, rhythms, and cultural significance of doira playing. The doira, as a traditional instrument that has found its place in various cultures over many centuries, plays an important role in public events and ceremonies. The article discusses traditional and contemporary performance techniques, the diversity of rhythms, and the creative possibilities of the doira. Doira performance is an important tool in uniting groups and ensuring cultural exchange, allowing performers to express their feelings. This research demonstrates the importance of doira performance in musical culture and its role in the development of creative thought.